

Nd. 28. Frumvarp til laga

um skólakerfi og fræðsluskyldu.

Frá meiri hl. menntamálanefndar.

1. gr.

Allir skólar, þeir sem kostaðir eru eða styrktir af almannafé, mynda samfellt skólakerfi.

2. gr.

Skólakerfið skiptist í þessi fjögur stig: 1. barnafræðslustig, 2. gagnfræðastig, 3. menntaskóla- og sérskólastig, 4. háskólastig.

Á barnafræðslustiginu eru barnskólar. Á gagnfræðastiginu eru unglingskólar, miðskólar og gagnfræðaskólar. Á menntaskóla- og sérskólastiginu eru menntaskólar og sérskólar. Á háskólastiginu er háskóli.

3. gr.

Barnaskólar eru fyrir börn á aldrinum 7—13 ára. Barnafræðslunni lýkur með barnaprófi.

4. gr.

Unglingaskólar, miðskólar og gagnfræðaskólar taka þegar við að loknu barna-
prófi. Þeir greinast í tvenns konar deildir, bóknámsdeild og verknámsdeild, eftir því,
á hvort námið er lögð meiri áherzla.

Unglingaskólarnir eru tveggja ára skólar. Nám í þeim jafngildir námi í tveimur
neðstu bekkjum gagnfræðaskóla. Því lýkur með unglingaprófi, og veitir það rétt til
framhaldsnáms í miðskólum og gagnfræðaskólum.

Miðskólarnir eru þriggja ára skólar. Nám í þeim jafngildir námi í þremur
neðstu bekkjum gagnfræðaskóla. Því lýkur með landsprófi, miðskólaprófi. Það
veitir rétt til inngöngu í sérskóla og menntaskóla með þeim takmörkunum, er
kunna að verða settar í lögum þeirra eða reglugerðum. Þó veitir aðeins próf úr
bóknámsdeild rétt til inngöngu í menntaskóla og aðra sambærilega skóla.

Gagnfræðaskólar eru fjögurra ára skólar. Þó er fræðslumálastjórn heimilt að
leyfa gagnfræðaskólum í sveitum að veita aðeins tveggja ára fræðslu að loknu
unglingaprófi. Nemendur gagnfræðaskóla ganga eftir 2 eða 3 ár undir sama próf
sem nemendur unglingaskóla og miðskóla. Burtfararpróf úr gagnfræðaskóla, gagn-
fræðapróf, veitir rétt til náms í þeim sérskólum, er þess prófs krefjast, og til starfs
við ýmsar opinberar stofnanir.

5. gr.

Menntaskólar skulu vera samfelldir fjögurra ára skólar og greinast í deildir
eftir því, sem þörf krefur. Burtfararpróf þaðan, stúdentspróf, veitir rétt til
háskólanáms.

Um sérskóla segir í lögum þeirra og reglugerðum hvers um sig.

6. gr.

Til inngöngu í háskóla þarf stúdentspróf. Þó getur háskóladeild krafizt við-
bótarprófa, ef þörf gerist. Háskólinn greinist í eins margar deildir og þurfa þykir,
eftir því sem ákveðið verður í lögum hans og reglugerð.

7. gr.

Kennsla er veitt ókeypis í öllum skólum, sem kostaðir eru að meiri hluta af
almannafé.

8. gr.

Öll börn og unglingar eru fræðsluskyld á aldrinum 7—15 ára og skulu ljúka
barnaprófi og unglingaprófi, svo framarlega sem þau hafa til þess heilsu og þroska.
Heimilt er þó sveitarfélögum með samþykki fræðslumálastjórnar að hækka fræðslu-
skyldualdur til 16 ára.

9. gr.

Nú getur nemandi ekki stundað skyldunám sökum fjárskorts, og skal þá veita
styrk til þess af almannafé.

10. gr.

Nánari ákvæði um framkvæmd á fræðslu, skipan skóla hvers stigs og fjár-
framlög ríkis og sveitarfélaga til skólalahaldsins skulu sett í lögum og reglugerðum
fyrir skóla hvers stigs.

Greinargerð.

Frv. þetta er samið af millipinganevnd í skólamálum, sem var skipuð af þá-
verandi menntamálaráðherra 30. júní 1943 „til þess að rannsaka kennslu- og upp-
eldismál þjóðarinnar og gera tillögur um skipun þeirra“. Meiri hl. menntamála-

nefndar, þeir SigfS, BG og GTh, flytur frv. að beiðni hæstv. menntamálaráðherra. Einstakir nefndarmenn hafa óbundnar hendur um afstöðu til frv.

Frá millipinganefnd í skólamálu fylgdi frv. eftirfarandi greinargerð og fylgiskjöl:

Við 1. og 2. gr.

Eitt af verkefnum þeim, er falin voru millipinganefnd í skólamálu samkvæmt þingsályktun 16. júní 1941, var samræming skólakerfisins.

Hefur nefndin kynnt sér lög þau, tilskipanir og reglugerðir, er varða einstaka skóla og skólaflokka, og komið að raun um, að enn hafi þar engin tilraun verið gerð til þess að koma á samfelldu skólakerfi, er tengdi alla skóla saman stig af stigi. Að vísu hafa fáeinir tillögur í þessa átt verið bornar fram hin síðari ár, en ekki náð fram að ganga. Lögin, tilskipanirnar og reglugerðirnar eru eingöngu miðuð við einstaka skóla og skólaflokka.

Af þessu skipulagsleysi hefur leitt allmikinn glundroða í skólamálu og óþarfa erfiðleikar hlotið af. Námið hefur ekki orðið samfellt, sem skyldi, stig af stigi, og námsorku verið sóað í of miklar endurtekningar. Ekki hefur heldur verið hugsað nægilega um það að búa hverjum einstaklingi þjóðfélagsins aðstöðu til að afla sér þeirrar menntunar, er hann þarfnast. En úr því ætti gott, samfellt skólakerfi að geta bætt.

Þessi vöntun á fastmótaðri þróun hér á landi er þó ekkert undrunarefni, þegar þess er gætt, hve saga íslenskra skólamála er stutt, að undanskilinni sögu lærðra skóla.

En með öðrum menningarþjóðum eru þegar nokkurn veginn fastmótuð, samfelld skólakerfi. Eru þau jafnframt svo rúm, að inn í þau verður auðvelt að fella nýjar skólategundir (sbr. fskj. 1).

Hið sama vakir fyrir nefndinni með 1. gr. frumvarps þessa, enda getur það sem hezt farið saman, að skólakerfið sé samfellt og þó frjálst.

Gerir nefndin því ráð fyrir, að hægt verði að tengja við aðalskólastigin ýmiss konar námsskeið, m. a. fyrir fulltíða fólk, og aðra fræðslu, er nánar getur í lögum og reglugerðum.

Hins vegar er nefndinni það ljóst, að þess konar kerfi verður ekki komið á í skjótri svipan, heldur þarf til þess alllangan tíma og verður að gerast smám saman, enda sýnir reynsla annarra þjóða það. T. d. má nefna það, að tillögur norskrar skólamálanefndar, sem starfaði 1922—27, komust hægt og hægt í framkvæmd á árunum 1930—1940 (sbr. enn fremur álit brezkrar skólamálanefndar 1943). Það, sem hlýtur að tefja framkvæmdir hér á landi í þessu efni, er einkum tvennt: skortur á húsnæði og hæfum kennurum. Verður að leggja allt kapp á að ráða á þessu bót með því að reisa ný skólahús og bæta kjör og menntun kennara. Að öðrum kosti mun taka fyrir eðlilega þróun í skólamálu landsins.

Til þess að veita gleggri hugmynd um skólakerfið, eins og nefndin hugsar sér það, fylgir hér uppdráttur af því í aðalatriðum (sbr. fskj. 2).

Við 3. gr.

Hér er gert ráð fyrir, að hinir eiginlegu barnaskólar nái til 6 aldursflokka, þ. e. frá því ári, er barnið verður sjö ára, til þess árs, er það nær þrettán ára aldri. Þetta er einu ári skemur en nú.

Þó að gert sé ráð fyrir því sem almennri reglu, að skólaskylda hefjist það ár, sem barnið verður sjö ára, má búast við því, að undanþágur frá því ákvæði verði enn um sinn að veita víða í sveitum, en finna verði jafnframt einhver ráð til hjálpar heimilum, sem þess þurfa, við fræðslu barna á aldrinum 7—9 ára. Þessi ráð gætu verið fólgin í því, að yngri börnunum væri kennt haust og vor í skólum sveitanna, og jafnframt væru heimilunum veittar leiðbeiningar um kennsluna og eftirlit haft af hálfu kennarans í skólahverfinu. Umferðakennsla gæti einnig komið til greina. Nefndin hefur um það rækilegar upplýsingar frá farkennurum, skólamefndum farskólahverf-

anna og námsstjórum, að kennslu hinna yngri barna víðast um sveitir landsins sé næsta áfátt og allmiklum hluta heimilanna lítt kleift að annast hana. Hafa þessir aðilar yfirleitt bent á þau ráð til endurbóta, er að framan getur.

Einnig mun nefndin leggja til, að sveitarfélögum, sem þess kynnu að óska, verði veitt heimild til þess að koma á fót smábarnaskólum fyrir börn á aldrinum 5—7 ára. Kostnaði við þetta skólahlald verði skipt í sömu hlutföllum milli sveitarfélags og ríkis eins og við aðra barnaskóla, að undanteknum stofnkostnaði, er sveitarfélagið greiði. Lúti þessir skólar yfirleitt sömu lögum og reglum og aðrir barnaskólar, nema við þá verður engin skólaskylda.

Í þessu sambandi má geta þess, að í sumum bæjum leggja margir foreldrar og jafnvel allur þorri þeirra í töluverðan kostnað til þess að sjá börnum sínum fyrir fræðslu á þessu aldurskeiði. Þar sem óskirnar um fræðslu fyrir þetta tímabil eru orðnar svo almennar, má eðlilegt teljast, að hið opinbera láti þetta til sín taka. — Á hina miklu aðsókn að smábarnaskólunum má líta sem sönnun þess, að heimilin telja sig þess ekki unkominn að sjá um fræðslu barnanna á þessu skeiði svo, að vel sé. Þessi aðsókn er t. d. orðin svo mikil í Reykjavík, að smábarnaskólarnir fullnægja henni hvergi nærri.

Frá sjónarmiði heildarinnar hlýtur það að verða kostnaðarminna, að samtök séu um að skipuleggja þessa starfsemi, en umfram allt ætti með því að fást meiri trygging fyrir því, að hún sé rekin skynsamlega bæði frá heilbrigðislegu og uppeldislegu sjónarmiði.

Á það má benda, að á Englandi hefst skólaskylda um 5 ára aldur, og í hinum nýju ensku fræðslulögum er hinu opinbera gert að skyldu að sjá um skóla handa öllum börnum frá þriggja ára aldri, ef foreldrar óska þess.

Við 4. gr.

Annað stig skólakerfisins, eins og nefndin leggur til að það verði, tekur við af barnaskólum. Á því stigi eru þeir skólar, sem á Norðurlöndum og í Þýzkalandi eru nefndir miðskólar.

Þetta skólastig hefst á því ári, sem nemandinn verður 13 ára, og stendur yfir til þess árs, er hann verður 17 ára. Því lýkur með gagnfræðaprófi hjá þeim, sem ekki hafa horfið frá námi eða flutzt í aðra skóla áður. Tvö fyrri árin verður námskylda, og gert er ráð fyrir, að þau héruð, sem þess óska, geti fært námskylduna upp um eitt ár. Á þessu árabili verða skólar þessa stigs að sjálfsgöðu að veita hina lögboðnu fræðslu, en gert er ráð fyrir, að víðast yrðu skólarnir færir um að auka þar allmiklu við. Mundi ætíð verða allmikill munur á hinum lögboðnu lágmarkskröfum um nám og því, sem duglegir, vel gefnir unglingar gætu lært og vildu læra. Hvoru tveggja þarf skólinn að geta fullnægt.

Skóli, sem aðeins er fyrir 2 fyrstu námsár skólastigsins, heitir unglingskóli. Ef eitt ár bætist við, heitir skólinn miðskóli, en fullkominn fjögurra vetra skóli heitir gagnfræðaskóli.

Barnaskólarnir munu verða með tiltölulega svipuðu móti um allt land, þótt breytilegir staðhættir hljóti að hafa nokkur áhrif, einkum fyrst um sinn, á meðan ekki eru risin fullkomin barnaskólahús í öllum byggðum landsins. Þessi munur eftir staðháttum verður einnig á gagnfræðastiginu og jafnvel öllu meiri. Þó virðist nefndinni kleift að finna leiðir til nægilegrar samræmingar, og koma þær fram í tillögum hennar um skólaskipan gagnfræðastigsins.

Það, sem einkum vakir fyrir nefndinni við skólaskipan þessa stigs, er það, að fræðslan verði nægilega fjölbreytt og hagnýt og að dregið verði úr þeim aðstöðumun, sem misjafn fjárhagur og búsetuskilyrði hafa valdið. Hver unglingur á þessu aldurskeiði þarf að fá þá fræðslu, sem hezt á við hæfileika hans og áhugaefni og helst getur komið honum að notum, hvort sem hann heldur áfram námi eða hverfur að atvinnu. Efnahagur eða búseta má ekki valda torfærum. Hvert mannsefni þarf að koma til skila.

Fjölbreyni hyggst nefndin að auka með því að skipta skólum þessa stigs yfirleitt í tvær deildir, bóknámsdeild og verknámsdeild. Bóknámsdeild verður með líku sniði og nú er á gagnfræðaskólum. Aðalhlutverk hennar verður að búa nemendur undir framhaldsnám í menntaskólum, öðrum hliðstæðum skólum og sérskólum. Í náminu verður lögð megináherzla á móðurmál og þjóðleg fræði, reikning, stærðfræði og erlend tungumál. Verknámsdeildin er fremur nýsköpun, þótt ýmsar athyglisverðar tilraunir hafi verið gerðar í þá átt í héraðsskólum og víðar. Þar ætlast nefndin til, að hægt sé að koma fyrir námi í margs konar hagnýtum vinnubrögðum eftir þörfum og hæfileikum nemenda. Bóklega námið þar ætti einkum að ná til móðurmáls og þjóðlegra fræða, en auk þess til reiknings, stærðfræði og náttúrufræði. Verknámsdeildin ætti að vera góður undirbúningur undir nám í ýmsum sérskólum í hagnýtum fræðum.

Þótt allmikill munur sé á þessum deildum, þá á hann ekki að vera meiri en svo, að nemendur geti með nokkru viðbótarnámi skipt um deild, ef þeir æskja þess.

Vegna breytilegra staðhátta er gert ráð fyrir nokkuð mismunandi skólaformum, að minnsta kosti fyrst um sinn. Um leið er reynt að láta þá skóla, sem upp hafa risið hin síðari ár fyrir unglinga á þessum aldri, falla inn í væntanlegt kerfi, með breytingum og viðaukum eftir því, sem við á.

Í kaupstöðum öllum, að undanskildum Seyðisfirði, starfa nú 3 ára gagnfræðaskólar, er taka við nemendum úr barnaskólum á 14. aldursári eða eldri. Þegar aldursmarkið færist niður um eitt ár, má gera ráð fyrir, að upp komi 4 ára gagnfræðaskólar á öllum þessum stöðum. Í nokkrum stærri kaupþúnum mundu einnig mjög fljótt koma upp gagnfræðaskólar. Þeir mundu um leið koma að notum fyrir nágrennasveitir. Þessir skólar munu vaxa upp úr unglingaskólunum, sem til eru í kaupþúnunum.

Þar, sem nemendur væru fáir, mundi ekki verða hugsað um að halda uppi kennslu nema 2 til 3 vetur eftir barnapróf. Svo mundi yfirleitt verða í sveitum og smáum kaupþúnum. Kennslan mundi víðast fara fram að einhverju eða öllu leyti í húsnæði barnaskólanna og kennarar þeirra einnig sjá um kennsluna að nokkru. Þar, sem 3 vetra skóli væri starfandi, gætu beztu nemendur þreytt próf (miðskóla-próf) til inntöku í menntaskóla, aðra hliðstæða skóla eða sérskóla, án þess að þurfa að fara annað til náms. Þar, sem aðeins væri 2 vetra skóli, unglingaskóli, mundi megináherzlan verða lögð á skyldunámið, en ætlazt er til, að séð væri fyrir viðbót handa þeim, sem meira vildu læra þessa tvo vetur. Að loknu unglingaprófi yrðu þeir, sem meira nám vildu stunda, síðan að sækja það í héraðsgagnfræðaskóla, miðskóla eða gagnfræðaskóla.

Héraðsskólarnir, sem nú eru til, mundu þar taka við og nokkrir fleiri rísa upp til viðbótar. Þeir yrðu yfirleitt 2 vetra skólar og tækju við þeim, sem lokið hefðu unglingaprófi. Þó gæti komið til greina að hafa eina ársdeild neðan við til þess að jafna aðstöðumun, ef nemendur yrðu misvel undirbúnir. Eftir fyrri veturinn í héraðsgagnfræðaskóla gætu nemendur þreytt miðskólapróf, en síðari veturinn yrði helgaður hagnýtu námi, hliðstæðu við nám í 4. bekk gagnfræðaskólanna í kaupstöðum.

Þannig mundu 2 vetra unglingaskólar sem næst svara til tveggja neðstu bekkja, en 3 vetra miðskóli sem næst til þriggja neðstu bekkja gagnfræðaskóla. Hins vegar mundu héraðsgagnfræðaskólarnir sem næst samsvara 3. og 4. bekk gagnfræðaskólans. Með unglingaprófi og miðskólaprófi, er væru að allmiklu leyti landspróf, getur fengizt samræmi milli þessara mismunandi skólaforma. Þessi próf eiga einnig að gera nemendum auðveldara að flytjast milli skóla til framhaldandi náms, hvar sem þeir eru á landinu.

Hugmynd nefndarinnar um landspróf úr 3. bekk gagnfræðaskóla (miðskólapróf) vaknaði í sambandi við þá niðurstöðu, að greina bæri gagnfræðaskóla algerlega frá menntaskólum. En sterk rök hníga að því, að það skuli gert.

Fyrst og fremst þau, að mikils til er of snemmt fyrir börn innan 14 ára aldurs eða forráðamenn þeirra að taka ákvörðun um það, hvort þau skuli stunda menntaskólanám og jafnvel háskólanám eða meta hæfi þeirra til þess. Að vísu gerir nefndin ráð fyrir, að kennarar barnaskóla og sérfræðingar í uppeldisfræði veiti síðar einhverjar leiðbeiningar á þessu stigi um það, hvort barnið eigi að fara í bóknámsdeild eða verknámsdeild. En á þessu reki eru börn svo misþroska, að nær ómögulegt er að leggja óbrigðult mat á námshæfileika þeirra og framtíðarþroska. Þess vegna er það mjög mikilvægt, að barnið, kennarar þess og forráðamenn hafi gagnfræðanámið til þess að átta sig sem best á því, hvaða leið sé heppilegust fyrir það, hvort það ljúki einungis unglingsprófi, miðskólaprófi, gagnfræðaprófi eða haldi áfram námi, og þá, hvaða skólanám henti því best.

Enn verður það að teljast óheppilegt að vissu leyti, að sami skóli, sem velur nemendur í lærdómsdeild eftir samkeppnisprófi, annist sjálfur í gagnfræðabekkjum sinum undirbúning nokkurs hluta keppendanna. Getur það valdið alls konar tortryggni og misskilningi.

Þá er það bersýnilega ofvaxið fjárhag alls þorra utanbæjarmanna að standast kostnað við samfellt 6 ára nám í menntaskólanum í Reykjavík eða á Akureyri.

Loks hefur sú skoðun gert talsvert vart við sig, að menntaskólarnir (einkum Menntaskólinn í Reykjavík) séu eins konar forréttindaskólar fyrir börn efnaðra foreldra, sem geti kostað börn sín í ýmiss konar aukakennslu. Að vísu er með öllu ranglátt að heina þessum aðfinnslum að kennurunum, — þeir eiga enga sök, heldur óviðunandi húsnaðisvandráði —, en þó er núverandi fyrirkomulag í þessum eignum mjög óheppilegt. Í lýðfrjálsu landi á að gera sem flestum — og helst öllum —, sem til þess hafa hæfileika, kleift að stunda það nám, er þeir óska.

Það er einkum í þeim tilgangi, að nefndin leggur það til, að inntaka í menntaskóla og sérskóla sé bundin við landspróf, er fari fram á sama tíma um land allt við gagnfræðaskólana, en sé ekki miðuð við inntökupróf, er þreytt séu við menntaskólana og sérskólana. Nú eru þessir skólar langflestir annaðhvort í Reykjavík eða á Akureyri. Þess vegna verða nemendur viðs vegar á landinu að taka sér ferð á hendur þangað til þess að ganga undir inntökupróf við þá, og kostar það ærið fé og tíma, en þeir, sem standast ekki prófin, hafa farið erindisleysu. Úr þessu misrétti mundi landspróf bæta. Þess má geta, að Menntaskólinn í Reykjavík hefur síðustu árin haldið námsскеið seinni hluta vetrar fyrir utanbæjarnemendur til undirbúnings undir gagnfræðapróf. Hefur þetta reynzt mjög til hagræðis fyrir þessa nemendur, en er þó engan veginn fullnægjandi.

Þá mundi og hverfa úr sögunni það ósamræmi, sem átt hefur sér stað um gagnfræðaprófið um land allt, þar eð það hefur sums staðar verið miðað við tveggja ára nám, en annars staðar þriggja ára, og próf og prófkröfur verið harla sundurleitar. Mundi landsprófið yfirleitt mjög tryggja gildi gagnfræðanámsins og koma á nánara sambandi milli skóla gagnfræðastigsins.

Þá mundi landsprófið valda heilbrigðri keppni með skólunum um það, að nemendur þeirra lykju sem bestu prófi.

Landsprófið verður að sjálfsgöðu skriflegt í öllum þeim námsgreinum bóknámsdeildar og verknámsdeildar, þar sem slíku prófi yrði við komið.

Nefndinni virðist vel geta komið til greina, að tvær landsnefndir velji verkefni, sitt árið hvor, önnur búsett í Reykjavík, en hin á Akureyri, og dæmi síðar um úrlausnir.

Nánari ákvæði um skipun nefnda og tilhögun þessa landsprófs verði sett í lögum og reglugerðum gagnfræðaskólanna.

Kostnaður við landspróf þetta mundi að sönnu reynast talsverður, en þó naumast meiri en kostnaður við undirbúningsnámsскеið, skipun prófdómara við einstaka skóla og útgjöld nemenda viðs vegar af landinu við ferðalög vegna prófsins.

Kröfur og óskir um jafnari aðstöðu en nú er til inntöku í menntaskóla og

sérskóla hafa borizt víða að af landinu, og hafa þær styrkt skoðanir nefndarinnar í þessu máli. Þjóðin krefst þess, að ónóg húsakynni verði ekki látin ráða takmörkunum á skólagöngu þeirra, er hafa til hennar þroska og þekkingu. —

Ákvæðin um réttindi þau, er próf úr skólum gagnfræðastigsins veita, þarfnast lítt frekari skýringa. Þó skal það tekið fram, að nefndin telur það mjög æskilegt, að krafizt verði gagnfræðaprófs til inntöku í ýmsa sérskóla bæði vegna námsþroska og aldurs.

Enn fremur ætti að minnsta kosti gagnfræðapróf að vera gert að skilyrði fyrir veitingu á ýmsum opinberum trúnaðarstörfum.

Við 5. gr.

Tillögur nefndarinnar um samfelldan 4 ára menntaskóla eru í samræmi við lög nr. 32 19. maí 1930 um Menntaskólann á Akureyri, og mundu þá menntaskólarnir samsvara 4 ára lærdómsdeild Menntaskólans í Reykjavík, eins og hún er nú (sbr. reglugerð fyrir Menntaskólann í Reykjavík nr. 3 8. febr. 1937). Hefur lærdómsdeildin þar starfað með þeim hætti í 6 ár og með mjög góðum árangri, að því er talið er.

Á Norðurlöndum eru menntaskólarnir 3—6 ára skólar, en 5 og 6 ára skólarnir taka beint við af barnaskólum. Nefndin hefur þegar í greinargerð við 4. gr. leitt rök að því, að samfelldir 6 ára menntaskólar séu ekki æskilegir hér á landi. Í 5 ára menntaskólum að loknu miðskólaprófi yrði námsferillinn of langur, er við tæki háskólanám. Nám í 3 ára menntaskólum yrði ófullnægjandi undirbúningur undir háskólanám, ekki sízt, er gagnfræðastigið er miðað við yngri nemendur en áður, námstíminn ár hvert miklum mun skemmri en með öðrum þjóðum og þörf á námi fleiri tungumála. Fjögra ára nám virðist nefndinni hæfilegt. Má geta þess, að þannig líta ýmsir beztu skólamenn Svía á þetta mál.

Fyrir nefndinni vakir, að 1. bekkur menntaskólanna, sem verði allerfiður og reyni á hæfi nemenda til vísindanáms, sé óskiptur. Síðan fari skipting fram í deildir með líkum hætti og nú á sér stað í menntaskólunum og verði sett um það nánari ákvæði í lögum og reglugerð skólanna.

Við 6. gr.

Nefndin gerir ráð fyrir, að menntaskólar annist eins og áður stúdentspróf, að minnsta kosti fyrst um sinn. En ætlazt er til, að háskólinn fylgist með því, að ekki sé slakað í neinu á tilskildum námskröfum í menntaskólunum. Yrði það einkum með þeim hætti, að prófdómendur við stúdentsprófin yrðu skipaðir samkvæmt tillögum háskólans og skólastjóra menntaskólanna. Er það höfuðskilyrði fyrir heillaríku starfi háskólans, að undirstaðan undir því sé stúdentspróf, er jafngildi stúdentsprófum í öðrum menningarlöndum.

Reynslan hefur þegar sýnt, að sumar háskóladeildir, svo sem guðfræðideild og læknadeild, hafa orðið að krefjast viðbótarprófs við stúdentsprófið í þeim greinum, sem menntaskólarnir hafa ekki veitt neina fræðslu í eða ónóga. Enn fremur er nú krafizt af máladeildarstúdentum, að þeir ljúki stúdentsprófi stærðfræðideildar í stærðfræði og eðlisfræði, áður en þeir hefja verkfræðináms í háskólanum. Við fjölþættara nám í háskóla og menntaskólum gæti auðveldlega borið nauðsyn til að herða með viðbótarprófi á inngöngukröfunum í einstakar háskóladeildir. Einnig mætti þetta verða öryggisráðstöfum fyrir háskólann, ef slakað kynni að verða á náminu undir stúdentspróf.

Við 7. gr.

Kennsla mun nú veitt ókeypis í öllum slíkum skólum, og telur nefndin rétt að taka fram í lögum, að svo skuli vera.

Við 8. gr.

Nefndin hefur við ýtarlega athugun komizt að þeirri niðurstöðu, að rétt muni að hækka fræðsluskylduáldur að minnsta kosti um eitt ár.

Í þá átt hníga einnig svör frá flestum skólanefndum og barnakennurum, er nefndinni hafa borizt (sbr. fskj. 3). Sú virðist einnig vera yfirleitt þróun þessara mála með öðrum menningarþjóðum, svo sem Englendingum, Svíum, Norðmönnum og Dönum (sbr. fskj. 4). Englendingar gera t. d. ráð fyrir því í fræðslulöggjöf sinni frá þessu ári, að á komandi árum verði skólaskyldualdurinn færður fyrst upp í 15 ár og síðar í 16 ár og að nokkru leyti í 18 ár.

Kröfur samtíðar vorrar til þekkingar og tækni almennings eru nú miklu meiri en svo, að nám frá 7 til 14 ára aldurs sé nokkrum manni nægur undirbúningur undir lífsstarf hans.

Mun þetta vera ljóst aðstandendum nemenda og nemendum sjálfum, því að aðsóknin að framhaldsnámi fer sívaxandi og mundi meir en tvöfaldast, ef kostur væri kennara og húsakynna til að bæta úr einni hinna brýnustu þörf í skólamálu hér á landi. Hækkun fræðsluskyldualdursins er því í samræmi við eðlilega þróun með þjóðinni, og er það heillavænlegra en að eingöngu sé um valdboð að ræða; lífið sjálf á að þrjóna sér haminn.

Nefndin hefði fyrir sitt leyti að ýmsu talið það æskilegt, að skólaskyldualdurinn hefði hækkað upp í 16 ár og skólakerfið þannig orðið einfaldara. En hún telur þó enn ekki vera kominn tíma til að lögþjóða það, því að ókleift yrði um hríð að koma því almennt í framkvæmd sökum skorts á skólum og kennurum.

Réttast telur nefndin því, að aðeins sé veitt heimild til hækkunar fræðsluskyldualdursins upp í 16 ár í þeim sveitarfélögum, er þess óska. En þau eru mörg (sbr. fskj. 3). Má gera ráð fyrir, að þeirrar heimildar mundi verða talsvert neytt bæði í kaupstöðum og kaupúnum, því að þar er að mörgu auðveldara um framkvæmdir og þörfin meiri að firra unglíngana iðjuleysi og slæpingshætti.

Þar, sem fræðsluskyldualdur yrði hækkaður upp í 16 ár, lyki skyldunámi að sjálfsgöðu með miðskólaprófi.

Við 9. gr.

Ákvæði um styrk af almannafé til náms barna og unglíngna á fræðsluskyldualdri, er forráðamenn geta ekki kostað þau, er í raun og veru sjálfsagt, því að hér á ekki eingöngu að vera um skyldu að ræða, heldur einnig réttindi.

Í núgildandi lögum um fræðslu barna er þetta ákvæði í 9. gr.: „Geti framfærandi barns á lögskípuðum skólaaldri ekki staðizt kostnað þann, er leiðir af lögboðinni skólavist þess, skal sá kostnaður að einhverju eða öllu leyti eftir ákvörðun hreppsnefndar (fátækrastrjórnar) greiðast úr fræðslusjóði (bæjarsjóði) sem gjöld til skólahalds.“ Þetta ákvæði þarf að rýmka þannig, að skylt sé sveitarstjórn að veita þenna styrk samkv. tillögum barnaverndarnefndar eða skólanefndar (sbr. lög um barnavernd, nr. 43 23. júní 1932, og breyt. á þeim lögum, nr. 76 1933) og ekki aðeins þá. er börn eiga í hlut, heldur einnig unglíngar á fræðsluskyldualdri, og skuli m. a. mega verja honum til að standast kostnað við skyldunám þeirra.

Nefna má, að Englendingar fara enn lengra í þessum efnum í nýjustu skólalögum sínum, því að þeir miða námsstyrk til efnasnauðra nemenda ekki aðeins við nemendur á skólaskyldualdri, heldur einnig nemendur við framhaldsnám og allt til lokanáms í háskóla. Á það að vera meginkrafa vor, eigi síður en þeirra, að „hvorki staður né fjárskortur geti orðið efnilegum nemendum Þrándur í Gótu þess náms, sem þeir hafa hæfileika og löngun til“. Verður fræðslukerfið þá fyrst að fullum notum, er það kemur hverjum nemanda til nokkurs þroska, þess sem honum er unnt að ná. Er það reynsla vor ekki síður en Englendinga, að þeim styrkjum, sem gert hafa efnilegum nemendum kleift að stunda nám, hefur verið vèl varið, til heilla og framfara landi og þjóð.

Fylgiskjal I.

STUTT YFIRLIT

yfir skólakerfi Danmerkur, Noregs, Svíþjóðar og Englands.*)

Yfirlit þetta er gert til glöggvunar og samanburðar við íslenska kerfið. Er það einskorðað við ofangreind 4 lönd, bæði af því, að samanburður á mjög mörgum kerfum mundi einungis rugla, og svo er töluverðum vandkvæðum bundið, vegna ófriðarins, að afla glöggra skýrslna um nýjustu breytingar á skólalöggjöf annarra þjóða, jafnvel þeirra, sem hér eru teknar til athugunar. Þó að reynt hafi verið að afla áreiðanlegrar vitneskju um nýjustu breytingar, þá eru heimildir í nokkrum efnum varðandi sumar þessar þjóðir rúmlega tíu ára gamlar. Má því gera ráð fyrir, að einhver atriði kunni að vera úrelt. En það munu þá varla vera nema smávægileg atriði og ekki hafa nein áhrif á heildarsvip kerfanna.

Hér verður kerfi hvers þessara landa athugað fyrir sig. Fyrst verður greint frá skólaskyldu í sambandi við kerfið, en síðan koma fræðslustigin: barnafræðslan og framhaldsfræðslan, sem veitt er í þrenns konar skólum: unglingskólum eða almennum skólum, atvinnuskólum og sérskólum og æðri skólum (menntaskólum og háskólum). Loks er sýnd mynd í stórum dráttum af kerfinu.

Eins og gefur að skilja, er einungis stiklað á mikilvægustu atriðunum og það þeim, sem sérstaklega varða kerfið.

1. Danmörk.

Skólaskyld að lögum eru börn í Danmörku — eins og annars staðar á Norðurlöndum — á aldrinum 7 til 14 ára. En vegna þess, hvernig kerfið er byggt, eru þau í reyndinni skólaskyld a. m. k. til fullra 15 ára. Kerfið er ekki hið sama í borgum og kaupstöðum eins og í sveitum. Í borgum og kaupstöðum eru barnaskólar fyrir börn á aldrinum 7 til 11 ára. Þá taka við fjögurra ára miðskólar. eru þeir tvenns konar: 1) Miðskólar með prófskyldu og 2) miðskólar án prófskyldu. Framhald miðskóla með prófskyldu er annaðhvort eins árs gagnfræðadeild (Realklasse) eða þriggja ára menntaskólar. Námsaldur frá byrjun skólaskyldualdurs til stúdentsprófs er þá: $4 + 4 + 3 = 11$ ár. Miðskólar án prófskyldu byggjast á barnafræðslulögunum frá 1937 og komu í stað efstu bekkja barnaskólanna. Þessir skólar, sem oft eru líka nefndir „den praktiske Mellemskole“, eru ætlaðir unglingum, sem hugsa sér ekki að ganga menntavegin, heldur fara út í atvinnulífið eða í atvinnuskóla og ýmiss konar sérskóla. Skólaskyldu lýkur í raun réttí eftir 3. ár miðskólanna, en allur þorri unglinga er 4. árið líka, einkum í miðskólum með prófskyldu. — Í sveitum er yngri deild fyrir börn á aldrinum 7—10 ára, og því næst „aðalskóli“ fyrir börn á aldrinum 10—14 ára; frekari fræðslu annast svo framhaldsdeild fyrir unglinga á aldrinum 14 til 18 ára.*) — Allir bekkir menntaskólanna dönsku skiptast annaðhvort í tvær deildir: nýjumáladeild og stærðfræðideild, eða í þrjár: áðurnefndar deildir og forntungudeild. Að stúdentsprófi loknu taka við háskólar fyrir þá, sem halda áfram námi, — en allmargir hætta því. Háskólarnir greinast í allmargar deildir, meðal þeirra er sérstakur skóli fyrir verkfræðinema. Auk þess gera ýmsir aðrir skólar og stofnanir kröfu til þess, að nemendur þeirra og starfsmenn séu stúdentar.

*) *Helstu heimildir:* Skolevæsenet i 10 Lande. Kbh. 1931. Den praktiske Mellemskole, Kbh. 1936. Den folkelige Undervisning i Danmark ved Aarskiftet 1943. Af F. C. Kaalund-Jørgensen. Hvor længe gaar Europas Ungdom i Skole? Af Kaalund-Jørgensen, Kbh. 1938. Den nye norske skoleordning, fyrirlestur haldinn af rektor Ruge í okt. 1939. Folkskolestadgan, Stockholm 1943. Det højre skolvæsenet læsåret 1935—36, Stockh. 1939. Educational Reconstruction, Board of Education July 1943. Curriculum and Examinations in Secondary Schools. Report of the Norwood-Committee. London 1943. Ýmsar greinar í the Times Educational Supplement 1943—44.

*) Nemendur í sveitum, sem ætla sér að ganga menntavegin, verða að fara í miðskóla við einhvern menntaskóla í borg eða kaupstað.

2. Noregur.

Skólakerfið norska hefur tekið allverulegum breytingum á síðari árum. Milliþinganevndin í skólamálum, er starfaði á árunum 1922—27, bar fram ýmsar merkar tillögur, sem verið hefur að framkvæma smátt og smátt, og sumar jafnvel ekki komnar í framkvæmd í stríðsbyrjun. Norska skólakerfið er ákaflega fjölbreytt og margþætt, jafnvel flókið. Stafar það af mjög breytilegum aðstæðum og viðhorfum í borgum og sveitum og ýmsum erfiðleikum, sem miklar vegalengdir og strjálbýli hafa í för með sér. Má segja, að enn sé kerfið ekki orðið fullmótað, enda hefur í senn verið reynt að gera það samfellt og að fullnægja sem flestum kröfum.

Í stórum dráttum er norska kerfið eins og hér segir:

Barnaskólarnir ná yfir skólaskyldualdurinn 7—14 ára (í stað 8—15 áður); skiptast þeir í yngri deild, 7—10, og eldri deild, 10—14. Tveir efstu bekkir barnaskólanna skiptast aftur í 2 deildir: A-deild, án kennslu í ensku, og B-deild, með enskukennslu; summs staðar fá þó börn í A-deild dálitla enskukennslu, enda gera menntaskólarnir það að skilyrði fyrir upptöku. Eftir barnaskólana taka við ýmiss konar framhaldsskólar og eru helztir: 1) 5-ára menntaskólar og 2) 3-ára miðskólar eða gagnfræðaskólar (realskólar). Tveir neðstu bekkir menntaskóla og miðskóla eru nálega eins, og geta nemendur miðskóla að afloknu prófi úr 2. bekk gengið inn í 3. bekk menntaskóla. Auk þess eru tvær tegundir gagnfræðaskóla: 1) 2-ára skólar fyrir eldri og þroskaðri nemendur og 2) 4-ára skólar með minni vinnuhraða og heldur meira náms-efni; þeir síðarnefndu eru einkum ætlaðir stúlkum. Í sveitum eru auk þess til 4-ára menntaskólar í framhaldi af barnaskólum að viðbættu misseris námskeiði, ætlaðir greindum og duglegum unglingum, svo og 2-ára gagnfræðaskólar. Þá eru bæði í bæjum og sveitum ýmiss konar skólar og námsskeið, er veita framhaldsmenntun eftir barnaskólanám, t. d. handíðaskólar, húsmæðraskólar, undirbúningsnámskeið undir iðnskóla o. fl.

Í ráði er að skipta 3. bekk miðskólanna í tvær deildir: verknámsdeild og bók- námsdeild.

Menntaskólarnir eiga að skiptast í 6 deildir: 1) stærðfræði- og eðlisfræðideild, 2) sögu- og máladeild, 3) latínudeild, 4) norrænudeild, 5) forntungudeild og 6) náttúrufræðideild; tvær fyrstnefndu deildirnar eru langfjölsóttastar.

Við stúdéntunum tekur háskólinn og fleiri stofnanir. Er athyglisvert, að aðeins 30% af stúdéntum stunda háskólanám, en ýmsir aðrir skólar — svo sem iðnskólar og sumir húnaðarskólar — krefjast stúdentsprófs sem inntökuskilyrðis.

Árlega útskrifast um 4000 stúdéntar í Noregi, eða helmingi fleiri hlutfallslega en í Danmörku og á Íslandi. Og þegar nýja kerfið er komið í fulla framkvæmd, er talið, að þeim muni enn fjölga.

3. Svíþjóð.

Skólakerfið sænska byggist á stórfelldum lagabálkum frá árinu 1918 og ýmsum breytingum á þeim, einkum frá 1927 og árunum 1930—38. Sem stendur mun starfa nefnd, sem á að endurskoða ýmis atriði í kerfinu og samræma þau.

Það, sem einkum einkennir sænska kerfið, er sú meginhugsun að leitast við að fullnægja þörfum sem flestra unglunga og hæfileikum þeirra til framhaldsnáms að barnafræðslu lokinni. Jafnframt er leitast við að veita unglingum fullkornustu sérmenntun og almenna menntun, ekki aðeins í menntaskólum og háskólum, heldur einnig í ýmsum framhaldsskólum, er undirbúa þá undir sérnám í skólum, sem hliðstæðir eru háskólum. Það fer því ekki hjá því, að kerfið hlýtur að verða ákaflega margþætt og flókið, þegar barnafræðslu sleppir.

Skólaskyldualdur er frá 7—14 ára, eins og í Danmörku og Noregi. En raunverulega er hann þó til 16 og stundum til 18 ára aldurs, eins og skýrt verður frá hér á eftir.

Skyldubekkir barnaskólanna voru 6, en samkv. lögum frá 1940 eru þeir 7, og í skólahéruðum, er þess óska, er heimilt að hafa 8 bekki. Barnaskólarnir skiptast í tvær

deildir, yngri deild (smáskólan), sem nær yfir 2 neðstu bekk, og eldri deild, sem nær yfir hina bekkina.

Þegar barnafræðslunni lýkur, taka við mjög margs konar framhaldsskólar. Má skipta þeim í þrjá aðalflokka:

1. Unglingaskólar eða almennir framhaldsskólar (fortsättningsskólan) eru skylduskólar fyrir alla þá unglinga, sem ekki sækja aðra framhaldsskóla. Skal námið nema 360 kennslustundum hið minnsta, en 540 hið mesta, og tekur að jafnaði tvö ár — sjaldnar þrjú —. Námi þessu skal lokið innan 18 ára aldurs, en eftir það er enginn unglingur skólaskyldur. Enn fremur skal náminu þannig hagað, að nemendur geti jafnframt stundað einhverja atvinnu. Skólarnir eru tvenns konar: a) almennir skólar, sem — auk framhaldsfræðslu í almennum barnaskólagreinum — leggja sérstaka áherzlu á kennslu í móðurmálinu og þjóðfélagsfræði, náttúrufræði og íþróttum, — og b) atvinnubundnir skólar (den yrkesbestämnda fortsättningsskólan), er leggja megináherzlu á ýmis hagnýt fræði í sambandi við þær atvinnugreinar, sem nemendur helzt munu leggja fyrir sig.

2. Æðri barnaskólar (högre folkskolor) eru að nokkru leyti hliðstæðir unglingskólunum, en þeir eru frjálsir og gera strangari kröfur, enda ætlaðir unglingum, sem geta gefið sig nær einvörðungu að náminu í nokkur ár að barnaskólanámi loknu. Námsstíminn er 4 ár, 36 vikur hið minnsta árlega með allt að 40 kennslustundum. Skólar þessir eru tvenns konar líkt og unglingskólarnir: a) almennir og b) atvinnubundnir.

Framhaldsskólar áður nefndra skólategunda (1—2) eru svonefndir „lärlingskolor“, sem veita tveggja ára framhaldsnám í ýmiss konar iðnaði, verzlun og húsmóðurstörfum. Í framhaldi af þessum skólum eru svo loks ýmsir atvinnuskólar (yrkesskolor), sem eru sumpart reknir sem námsskeið eða eru eins árs skólar, t. d. verzlunarskólar og húsmæðraskólar.

Fyrir þá nemendur, sem óska enn meiri menntunar á sviði verzlunar og iðnaðar, eru sérstakir iðnskólar (tekniska fackskolor), iðnmenntaskólar og verzlunarmenntaskólar. Inntaka í þessa skóla er bundin við gagnfræðapróf (realexamen, sjá síðar).

Þessar tvær tegundir framhaldsskóla, er nefndar hafa verið, samsvara nokkurn veginn verknámsdeild gagnfræðastigsins, eins og nefndin hugsar sér hana. Til bóknaámsdeildar aftur á móti svara eftirtaldir tveir flokkar skóla:

3. Miðskólar (mellanskolor) taka við að afloknu námi 6. bekkjar barnaskólanna (13 ára). eru þeir fjögurra ára skólar með 38 kennsluvikum hið fæsta. Veita þeir almenna borgaralega menntun. Námi í þeim lýkur með gagnfræðaprófi (realexamen), sem veitir rétt til starfa við járnbrautir, póst o. fl. Nemendur geta svo haldið áfram námi í menntaskólum.

4. Gagnfræðaskólar (realskolor) eru að mestu hliðstæðir miðskólum. Þeir eru annaðhvort 5-ára í framhaldi af 4. bekk barnaskóla eða 4-ára í framhaldi af 6. bekk barnaskóla. Þeim lýkur með gagnfræðaprófi (realexamen). Skólar þessir eru ýmist sjálfstæðar stofnanir eða í sambandi við menntaskóla sem gagnfræðadeildir.

Æðri skólar.

I. Menntaskólar eru tvenns konar:

a. Almennir menntaskólar (Högre almännen läroverk) skiptast í 1) gagnfræðadeild (4 eða 5 ára, sbr. áður) og 2) lærdómsdeild eða menntaskóla (gymnasium). Lærdómsdeild er ýmist fjögurra ára og byggist á næstefsta bekk gagnfræðadeildar eða þriggja ára og byggist á efsta bekk gagnfræðadeildar. Lærdómsdeild greinist aftur í 1) stærðfræðideild (realgymnasium) og 2) latínudeild (latingymnasium).

Allir þessir skólar, bæði framhaldsskólar og almennir menntaskólar, eru ýmist einungis fyrir pílta eða stúlkur eða samskólar.

b. Sex ára menntaskólar (Lyceer) eru í heinu framhaldi af 6. bekk barnaskól-

anna. Greinast þeir í 3 deildir: 1) latínudeild, 2) stærðfræðideild og 3) nýju-máladeild. Þessir menntaskólar eru miklu færri en hinir.

II. Ýmiss konar háskólar taka við af menntaskólum. Stúdentsprófs er og krafizt í þessa skóla: iðnaðarháskóla, dýralæknaskólann, tannlæknaskólann og lyffræðingaskólann.

4. England.

Á meðan enska þjóðin hefur barizt fyrir tilveru sinni í tvisýnum hildarleik, hefur hún samt séð sér fært að koma á hjá sér stórfelldum umbótum í uppeldis og skólamálum. Tillögur um þetta endurskipulag bar brezki kennslumálaráðherrann fram í þinginu í júlí í fyrri í „hvítbæklingi“, sem byggður var á rannsóknnum og tillögum ýmissa nefnda, er fjallað höfðu um þessi mál í nokkur undangengin ár. Var gert ráð fyrir, að tillögur þessar kæmu til framkvæmda þegar eftir stríð, og yrði þeim lokið á 7 árum. Stjórnin gerði sér ljóst, að þessar breytingar, — sem lýst verður síðar —, mundu kosta stórfé, einkum til nýrra skólahúsa og kennara. T. d. er gert ráð fyrir, að þurfa muni 70 000 nýja kennara. Reiknast stjórninni svo til, að þegar þetta er allt komið í framkvæmd, muni það kosta ríkið til viðbótar um 60—70 milljónir sterlingspunda árlega. Tillögurnar vöktu mikla athygli og voru mikið ræddar, en fengu yfirleitt ágætar viðtökur í báðum deildum þingsins og voru nefndar „hugkvæmar, djarflegar og örlátar“. Það er eftirtektarvert, að aðalgagnrýnin, sem þær sættu, var ekki hræðsla við kostnaðinn, heldur við það, að tillögurnar kæmust ekki nógu fljótt til framkvæmda. Var bent á, að erfitt yrði að fá næga kennara, svo vanmetin og illa launuð sem sú stétt hefði verið. (En stjórnin hefur í hyggju að bæta mjög kjör hennar.) — Á grundvelli tillagnanna lagði svo stjórnin síðar fram frumvarp til laga um endurskipulag skólamála. Er frumvarp þetta orðið að lögum fyrir nokkru. Nefndinni er ekki kunnugt um neinar verulegar breytingar, sem orðið hafa á frumvarpinu, og byggist því það, sem hér verður sagt um enska skólakerfið, á hinum upprunalegu tillögum stjórnarinnar.

Í upphafi tillagna sinna leggur stjórnin áherzlu á, að ætlun hennar sé að tryggja börnum ánægjulega æsku og undirbúning undir lífið og veita unglíngum sem fullkonnasta og margþættasta fræðslu, án þess að rjúfa eininguna í skólakerfinu. Nýja kerfið er reist á þeirri meginhugsun, að fræðslan sé samfellt, framhaldandi kerfi, er byggist upp stig af stigi.

Fram til 1936 var skólaskylda í Englandi frá 5—14 ára (sums staðar samt til 15 ára). Með lögum 1936 var skyldualdur hækkaður upp í 15 ár, en framkvæmdinni frestað vegna stríðsins. Samkvæmt nýju lögnum verður skólaskyldan miðuð við 15 ár þegar eftir stríð, en síðan hækkuð smáum saman upp í 16 ár. Að skólaskyldu lokinni verða allir unglíngar, sem ekki eru í skólum, að sækja einhverja uppeldismiðstöð eða skóla undir eftirliti fræðslumálastjórnar nokkurn hluta þess tíma, sem þeir stunda ekki atvinnu sína fram til 18 ára aldurs. Auk þess er sveitarfélögum skylt, þegar þess er óskað og þess talin þörf, að sjá börnum á aldrinum 2 til 5 ára fyrir skólavist. M. ö. o. má segja, að stundum nái skólaskyldan að nokkru leyti frá 2 ára aldri til 18 ára.

Áður var skólakerfið tvíþætt: barnafræðsla (primary education) og æðri fræðsla (higher ed.) og undir tvenns konar stjórn. Nú verður það ein heild í þremur stigum: 1) barnafræðsla (primary ed.), 2) framhaldsfræðsla (secondary ed.) og 3) æðri fræðsla (further ed.).

Barnafræðslan.

Barnaskólarnir greinast í þrjú aldursflokka: 1) yngsta deild (Nursery Schools) fyrir börn á aldrinum 2 til 5 ára, 2) smábarnaskólar (Infants' Schools) fyrir aldurinn 5—7 ára og 3) almennir barnaskólar (Primary Schools) fyrir aldurinn 7—11 (12) ára.

Framhaldsfræðslan.

Fyrir breytinguna var barnaprófið, sem tekið var, þegar barnið var fullra 11 ára (12), samkeppnispróf, og var framhaldsmenntun barnsins komin undir því. Talið

var, að aðeins 9,5% barna færu í almenna framhaldsskóla, hin fengu fræðslu í sérstökum unglingskólum eða efstu bekkjum barnaskólanna. Framhaldsmenntun var og oft komin undir því, hvort foreldrarir höfðu efni á því að greiða skólagjöld. Nú er þessu breytt í verulegum atriðum: Yfirleitt verður þeirri meginreglu fylgt, að hæfileikar barnsins, en ekki fjárhagur foreldra, ráða námi barnsins. Framvegis verða börn að barnafræðslu lokinni ekki aðgreind eftir prófi einu, heldur námshæfi hvers barns. Verður þar stuðzt sumpart við dóm kennaranna, sumpart við gáfnapróf, en jafnframt tekið hæfilegt tillit til óska foreldranna og þess ævistarfs, sem barninu er fyrirhugað. Síðar fær það svo tækifæri til þess að endurskoða þetta val.

Framhaldsskólarnir greinast í þrjá flokka: 1) menntaskóla (Sec. Grammar Sch.), 2) iðn- og verzlunarskóla (Secondary Technical Sch.) og 3) almenna framhaldsskóla (Sec. Modern Sch.). Tveir neðstu bekkir allra þessara skóla eru eins konar undirbúningsdeild (nefnd „Lægrri skóli“, „Lower School“) með svipuðu fyrirkomulagi í öllum þremur skólaflokkum. Geta börnin áttað sig þar betur á því, hvaða nám hæfi þeim best, enda er þeim gert mjög greitt að flytja sig milli skólaflokka.

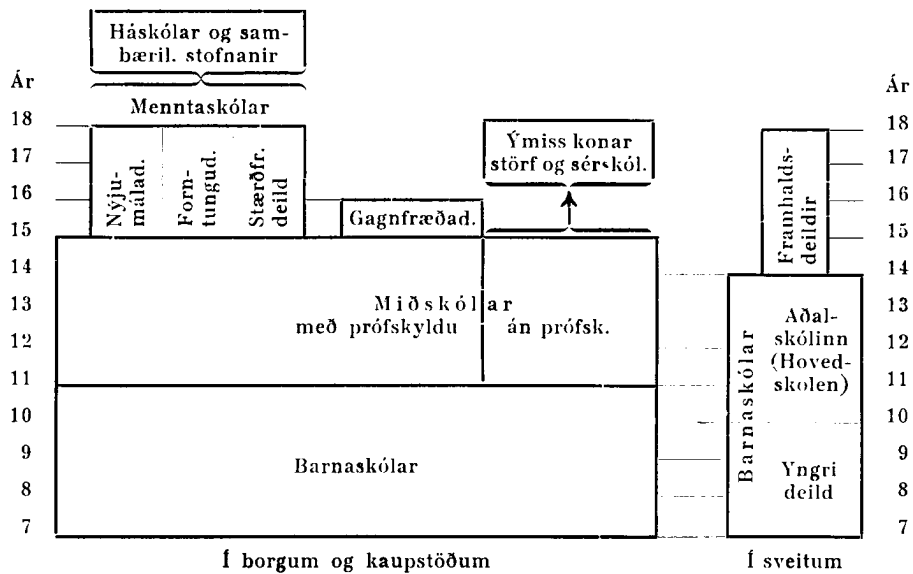
1. Almennu framhaldsskólarnir (Sec. Modern Sch.) eiga að veita miklum meiri hluta piltá og stúlkna almenna menntun upp að skólaskyldualdri (16 ára). Náms efni verður mjög fjölbreytt og margþætt. Þessir skólar veita almennan undirbúning, áður en nemendur fara út í sérstakar atvinnugreinar.
2. Iðnskólar og verzlunarskólar (Sec. Technical Sch.) eiga að undirbúa unglinga undir að geta gengið inn í iðnað eða verzlun á aldrinum 16+, en jafnframt gefa þeim tækifæri til aukinnar fræðslu frá 16 til 18 ára. Er jafnvel ætlað til, að „tekniskar“ deildir háskólanna standi þeim duglegustu opnar.
3. Menntaskólar (Sec. Grammar Sch.) veita kennslu þeim nemendum, sem ætla sér að stunda nám við háskóla eða aðrar sambærilegar stofnanir. En jafnframt er gert ráð fyrir, að fjöldi stúdenta fari út í verzlun og iðnað.

Ætlað er til, að allir nemendur, sem ætla sér að stunda nám eftir 18 ára aldur, fái eins misseris hlé, sem varið sé í opinberri þjónustu í mjög viðtækum skilningi (eins konar skylduvinnu).

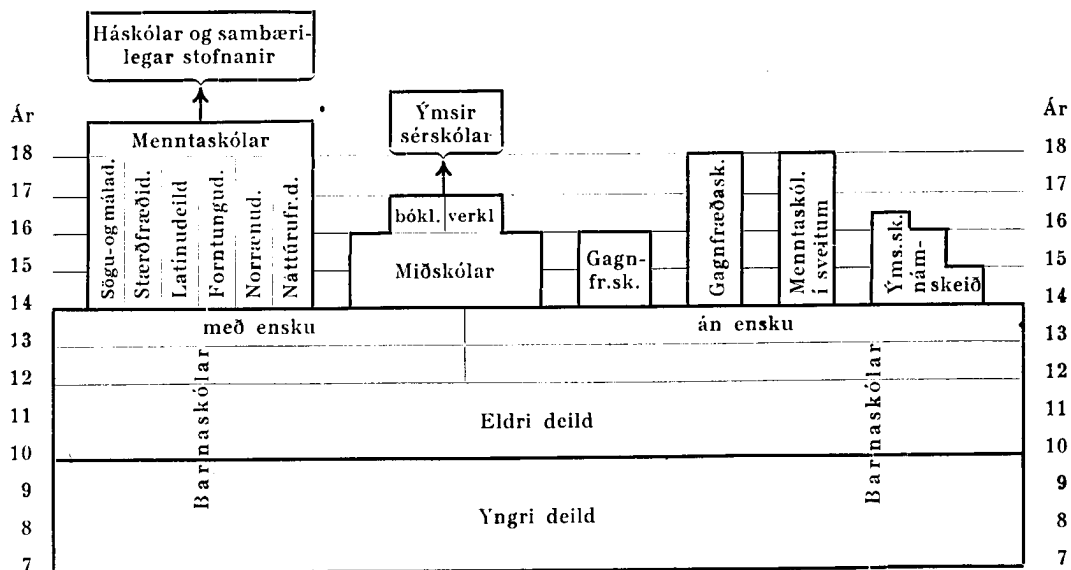
Háskólar.

Ýmiss konar háskólar og svipaðar stofnanir taka við að loknu námi í framhaldsskólunum.

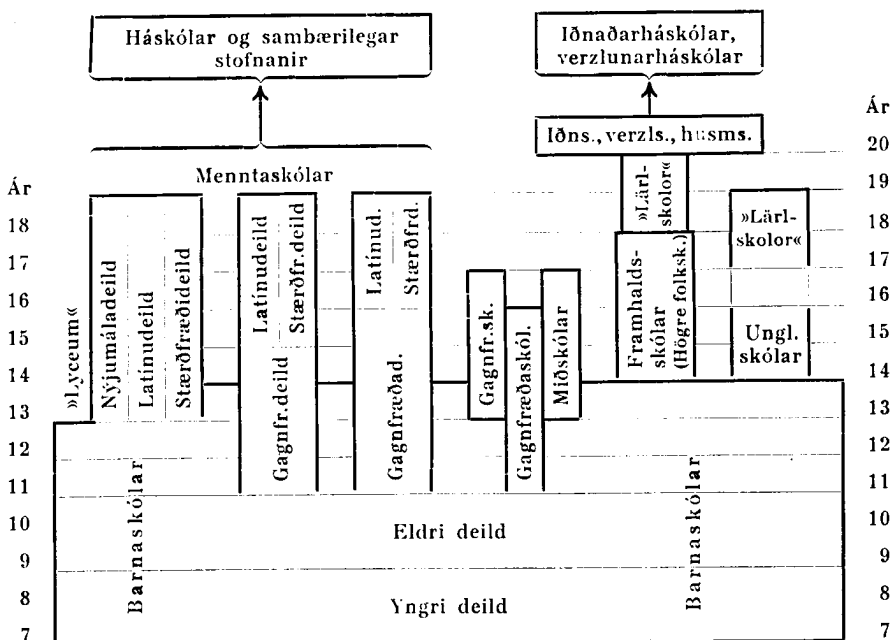
Danska kerfið.

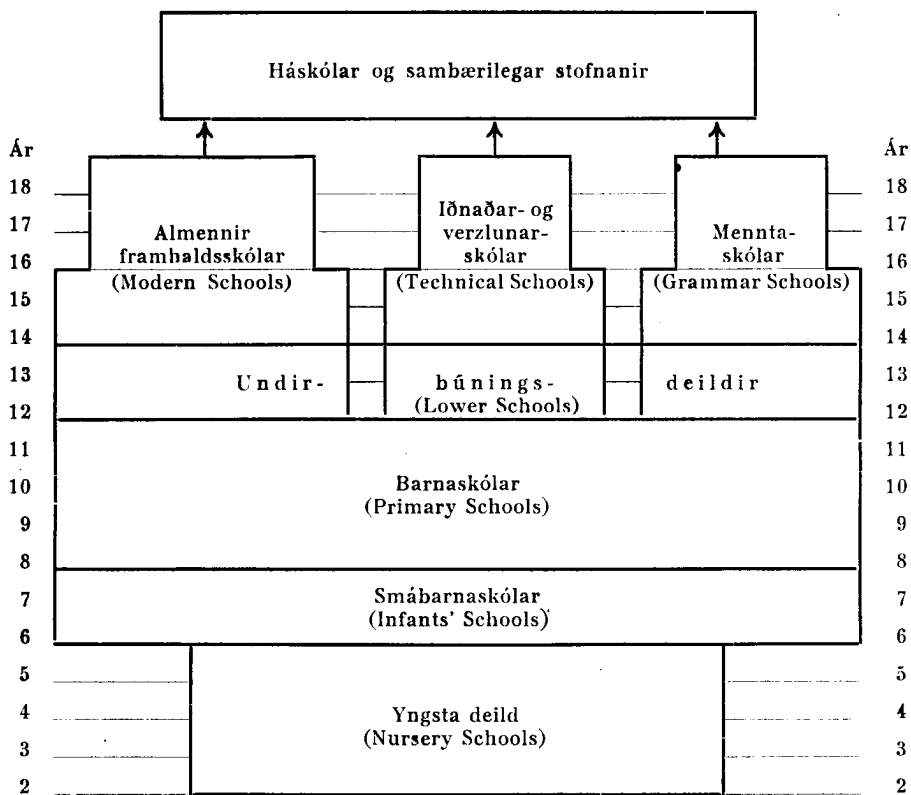
Norska kerfið.

Sænska kerfið.

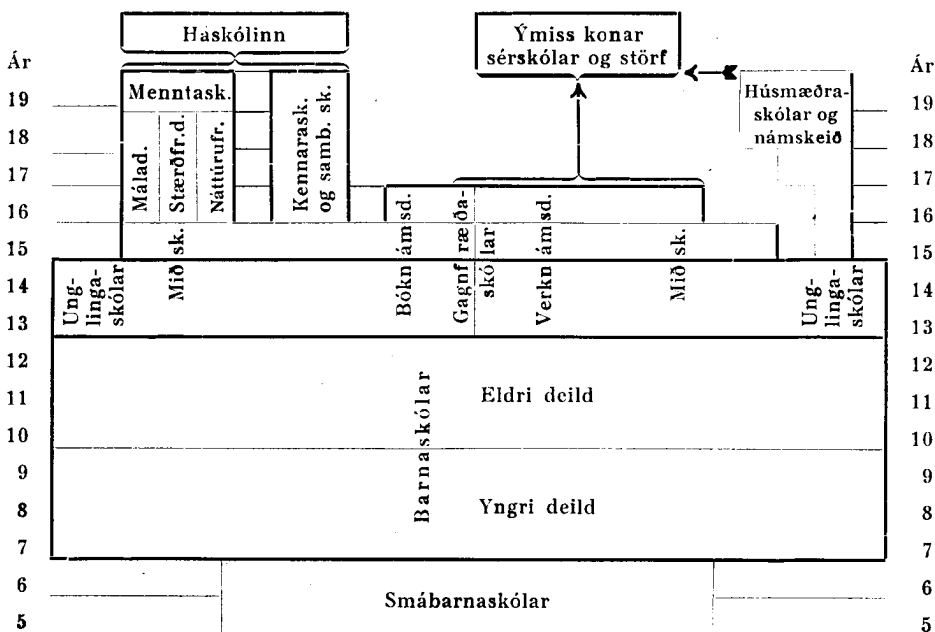

Enska kerfið.

Fylgiskjal 2.

Íslenska kerfið.

Fylgiskjal 3.

Yfirlit yfir svör skólastjóra (kennara) og skólanefnda í barnaskólum við spurningum skólamálanefndar viðvíkjandi skólaskyldualdri.

Svör bárust, sem hér segir:

Úr 10 af 12 kaupstaðaskólum	frá 9 skólastj. og 4 skólan.
— 29 — 41 þorpsskólum	— 26 — — 17 —
— 30 — 38 föstum skólum í sveit	— 25 — — 16 —
— 17 — 23 heimavistarskólum	— 17 — — 10 —
— 100 — 118 farskólahverfum	— 90 — — 69 —

Alls úr 186 af 232 skólahverfum

frá 167 kenn. og 116 skólan. Skólastjóri og skólanefndarformaður Miðbæjarskólans í Rvík eru í skólamálanefndinni, og sáu þeir því ekki ástæðu til þess að senda svör við spurningum nefndarinnar.

Svör við spurningunni: „Á hvaða aldri teljið þér, að skólanám barna eigi að hefjast?“ féllu þannig:

Aldur	Kaupstaðar-skólar		Þorpsskólar		Fastir skólar í sveit		Heimavistar-skólar		Alls	
	Kenn-arar	Skóla-nefndir	Kenn-arar	Skóla-nefndir	Kenn-arar	Skóla-nefndir	Kenn-arar	Skóla-nefndir	Kenn-arar	Skóla-nefndir
5 ára	»	1	1	»	»	»	»	»	1	1
6 —	3	1	»	»	»	»	»	»	3	1
6—7 ára	»	»	4	1	3	»	»	»	7	1
7 ára	5	2	21	12	9	5	»	»	35	19
7—8 ára	»	»	»	1	»	»	»	»	»	1
7—10 ára ¹⁾ .	»	»	»	»	»	»	4	»	4	»
8 ára	»	»	»	»	8	8	2	1	9	9
9 —	»	»	»	»	3	3	2	»	6	3
9—10 ára ...	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»
10 ára	»	»	»	»	»	»	8	9	8	8
12 —	»	»	»	»	»	»	1	»	1	»
Alls	8	4	26	14	24	16	17	10	75	44

Úr farskólahverfum, þar sem skólaskylda er viðast hvar frá 10 ára aldri, en yngri börnum þó kennt jafnframt eftir ástæðum, telja 46 farkennarar og 27 skólanefndir, að færa ætti skólaskylduna — með nokkrum takmörkunum þó — niður í 7—9 ára aldur. 22 farkennarar og 18 skólanefndir leggja til, að kennarar hafi eftirlit með fræðslu barna innan 10 ára aldurs og leiðbeini forráðamönnum barnanna um kennslu þeirra og nám.

Spurningunni: „a) Teljið þér æskilegt, að skólaskylda — eða námsskylda — nái til unglinga eftir að barnaskólanámi er lokið, og b) Ef svo er, þá til hvaða aldurs?“ var svarað þannig:

	Já		Nei	
	Kenn.	Skólan.	Kenn.	Skólan.
a. Úr kaupstaðaskólum	6	3	2	1
— þorpsskólum	25	12	1	2
— föstum skólum í sveit	18	11	5	6
— heimavistarskólum	11	6	4	3
— farskólahverfum	56	34%	18	15
Alls	116	66%	30	27

¹⁾ Þ. e. vor- og haustnámskeið og eftirlit að vetrinum.

b.

b) Skólaskylda til	Kaupstaðir		Porpskólar		Fastir skólar í sveit		Heimavskólar		Farskólar		Alls	
	Kennarar	Skólanefndir	Kennarar	Skólanefndir	Kennarar	Skólanefndir	Kennarar	Skólanefndir	Kennarar	Skólanefndir	Kennarar	Skólanefndir
14—15 ára	»	»	»	»	»	»	»	»	4	3	4	3
14—16 —	»	»	»	»	1	»	»	»	»	»	1	»
14—19 —	»	»	»	»	»	»	»	»	4	5	4	5
15 ára	»	»	6	7	5	1	5	2	12	12	28	22
15—16 —	3	3	3	1	1	1	2	2	2	6	11	13
16 ára	3	»	15	4	9	8	6	2	40	14 ^{2/3}	73	28 ^{2/3}
16—17 —	»	»	»	»	»	»	1	1	2	1	3	2
17 ára	»	»	»	»	2	»	»	»	»	»	2	»
18 —	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1	»	1
Alls	6	3	24	12	18	10	14	7	67	42 ^{2/3}	126	74 ^{2/9}

Enn fremur töldu 8 kennarar og 11 skólanefndir í farskólum framhaldsnám æskilegt, en þó ekki sem skyldunám.

Í heimavistarskólunum eru taldir með 3 skólastjórar og 1 skólanefnd, sem telja ekki þörf á skólaskyldu, en vilja hins vegar, að skólinn verði fær um að veita unglingum framhaldsfræðslu (námskeið) 1—2 vetur að loknu barnaprófi.

Einn farkennari leggur til, að haft verði 1 árs skyldunám til viðbótar við það, sem nú er, og verði því skyldunámi lokið einhvern tíma innan 21 árs aldurs.

Úr allmörgum farskólahverfum er bent á það, að framhaldsnám ætti að fara fram í sambandi við væntanlega heimavistarskóla, 3—4 mánuði árlega. Sumir farkennaranna telja þó vafasamt að ákveða beina skólaskyldu til ákveðins aldurs.

Nokkrir kennarar og skólanefndir svöruðu a-lið spurningarinnar játandi (þ. e. um framlengingu skólaskyldunnar), en létu b-liðnum ósvarað.

Fylgiskjal 4.

Allsherjar fræðsla og skólaskylda í Englandi og á Norðurlöndum.

England.

Árið 1918 setti enska þingið lög um það, að hámarksaldur skólaskyldu yrði full 15 ár í stað 14 áður. Af því leiddi, að fræðsluyfirvöld gátu ákveðið, hver í sínu héraði, að þar skyldi komið á skólaskyldu, er næði til fulls 15 ára aldurs. Þannig var varúð við höfð, hækkun skólaskyldualdurs ekki lögboðin umsvifalaust um land allt, heldur veitt hemild öllum héruðum, er það vildu, til þess að hækka hjá sér skólaskyldualdurinn. Sama ákvæði hélzt í skólalögunum 1921 og alls í fullan áratug. Var þá um 1/3 hluti nemenda barnaskólanna orðinn skólaskyldur til 15 ára aldurs. Þetta fyrirkomulag þótti þó ekki gefast vel, er til lengdar lét, af þeirri ástæðu, að þeir unglingar, sem lausir voru við skólaskylduna 14 ára, urðu hlutskarpari í samkeppninni um iðngreinir og ýmis önnur störf en jafnaldrar þeirra, er enn voru skólaskyldir 1 ár. Til þess að bæta úr þessu misrétti samþykkti neðri málstofa enska þingsins árið 1929 lög um það, að skólaskyldan um land allt skyldi ná til 15 ára aldurs. Efri málstofan felldi lögin, og stóð deilan um skólaskylduna síðan í 7 ár, unz ákveðið var 1936, að hámarksskólaskyldu um land allt skyldi miða við 15 ára aldur. Framkvæmdum þessa ákvæðis hefur þó orðið að fresta sökum stríðsins. En þegar eftir stríð á að stíga þetta skref og meir en það. Neðri

málstofa enska þingsins hefur nú á þessu ári samþykkt, að skólaskyldualdur skuli síðar hækkaður upp í 16 ár og bæjarfélög og sveitar skylduð til að veita börnum og unglingum fræðslu eftir þörfum þeirra og hæfileikum. Enn fremur verði allir unglingar á aldrinum 16—18 ára skyldaðir til að sækja hæfilegar fræðslumiðstöðvar einhvern hluta dags eða árs, nema þeir séu í heils árs skólum eða hljóti aukafræðslu á einhvern hátt annan.

Fræðsluskylda hefst í Englandi, þegar börn eru fullra 5 ára, eða 6 ára (ef yfirvöld bæjarfélags eða sveitar kjósa það heldur). Enn fremur er hvatt til þess, að til séu sem flestir smábarnaskólar fyrir börn á aldrinum 2—5 ára, einkum í borgum og þá sérstaklega hinum fátækari hverfum.

Svíaríki.

Í skólalögum Svía frá 1921 er skólaskyldualdur barna talinn hefjast á því almanaksári, er þau verða 7 ára, og standa til loka þess árs, er þau verða 14 ára. Þó var skólastjórnunum leyft að fresta skólagöngu barna til þess almanaksárs, er þau yrðu 8 eða 9 ára. En þeirrar heimildar var lítt neytt, t. d. má geta þess, að það gerðu aðeins 32 skólahverfi af 2463 árið 1932—33. Um lok skólagöngunnar var það ákveðið, að þeir nemendur, sem hefðu aflað sér nægrar þekkingar í barnaskólunum, mættu útskrifast þaðan á því ári, sem þeir yrðu fullra 13 ára, og jafnvel ári fyrr, er sérstaklega stæði á, með leyfi hlutaðeigandi skólastjórnar. Hinir aftur á móti, sem hefðu ekki náð því fræðslumarki, ættu engan rétt á þessu. Árið 1936 var það lögboðið, að skólaskyldan næði yfir 7—14 ára aldur barna.

Unglingaskólar taka síðan við af barnaskólunum, og eru sumir þeirra skylduskólar fyrir börn, sem annars ættu ekki kost neins framhaldsnáms að loknu barnaskólanámi. Í þeim skólum eiga kennslustundir alls að vera 360 hið fæsta, en 540 hið flesta, og eru nemendur skyldir til að hafa lokið þar námi, áður en þeir eru orðnir fullra 18 ára.

Noregur.

Skólaskylda barna í Noregi hefst á því almanaksári, sem þau verða fullra 7 ára. Þó getur skólastjórnin leyft, að skólaganga barna hefjist, er þau verða fullra 6 ára, eða dragist, unz þau eru orðin fullra 8 ára. Skólaskyldan helzt, þangað til barnið hefur lokið námi í efsta bekk barnaskóla með sæmilegum árangri, en þó ekki lengur en til loka þess námsmisseris, er barnið varð 15 ára. Þegar sérstaklega stendur á, getur skólastjórnin leyft barni að ljúka námi eftir 7 ára skólagöngu, þótt nokkuð vanti á þennan aldur, en fullra 14 ára verður barnið þá að vera að minnsta kosti.

Danmörk.

Í lögum Dana um barnafræðslu er alls staðar nefnd fræðsluskylda, en ekki skólaskylda, þ. e. a. s. fræðsluskyldan er allsherjarskylda, en skólaskyldan nær til þeirra barna, sem fá ekki fullnægjandi kennslu með öðrum hætti. Þrátt fyrir þetta eru $\frac{1}{10}$ hlutar fræðsluskyldra barna í barnaskólunum.

Skólagöngualdur er frá 7 til fullra 14 ára. En foreldrum er þó í sjálfvald sett að lengja skólagönguna bæði í bæjum og sveitum.

Í bæjum er miðskólastigið sett í þessu skyni. Geta börnin og unglingarnir með þeim hætti bælt einu námsári við skyldunám sitt. Elztu miðskólalögin eru frá 1903, en þau voru aðeins sniðin við hæfi þeirra barna, sem bezta hæfileika höfðu til bóknáms, og tryggðu þeim einum kost á skólagöngu til fulls 15 ára aldurs. Aldarþriðjungi síðar voru lögin um miðskóla rýmkuð þannig, að öll börn og unglingar í bæjum skyldu eiga kost á skólagöngu til fulls 15 ára aldurs, enda þótt fræðsluskyldan næði aðeins til 14 ára aldurs. Er náninu þá skipt þannig, að barnaskólinn er fyrir 7—11 ára börn, en miðskólinn fyrir 11—15. Gallinn á þessu fyrirkomulagi er sá, að nokkur hluti nemenda í miðskólum mun ekki halda lengur áfram námi en fræðsluskyldan býður og missa þannig þeirrar heildarsýnar, er fæst við fullnað

nám í miðskóla. En yfirleitt er þetta fyrirkomulag þó til mikilla bóta. Efsti bekkur miðskóla laðar nemendur meir til náms en sérstakt námsskeið mundi gera. Aðalvandinn er sá að sporna við því, að nemendur hætti miðskólanámi ófullnuðu, eða með öðrum orðum stuðla að því, að skólagangan verði almenn til fullra 15 ára aldurs, hvað sem fræðsluskyldunni líður.

Í sveitum og þorpum eru barnaskólarnir samkvæmt lögum frá 1937 ýmist samfelldir skólar fyrir börn á aldrinum 7—14 ára eða þeim er skipt í tvenns konar skóla, 3 ára undirbúningsskóla og 4 ára aðalskóla. Síðan taka við framhaldsskólar fyrir unglinga á aldrinum 14—18 ára, og samsvara þeir unglingskólunum sænsku að öðru en því, að ekki er lagaskylda að sækja þá. Þessa framhaldsskóla er skylt að setja á stofn, er foreldrar 15 barna að minnsta kosti æskja þess og skólanefnd mælir með því.